

контролю, які встановлюються за аналогічними термінами відповідної угоди; встановлення причин виявлених відхилень; оперативне втручання з метою нормалізації стану розрахунків за зобов'язаннями підприємства.

Здійснення моніторингу зобов'язань у системі оперативного управління підприємством ґрунтується на застосуванні методики загального аналізу, яка дозволяє дослідити динаміку об'єкту спостережень за загальною величиною, складом і структурою, та кількісно оцінити його відхилення від стандартів контролю за попередньо визначеними параметрами.

До абсолютних показників належать суми надходжень коштів у зобов'язання, суми погашення боргу та суми поточних витрат на сплату відсотків, а також відхилення від встановлених термінів здійснення виплат за зобов'язаннями. Крім них підприємство може здійснювати моніторинг ризиків зобов'язань.

Основними етапами побудови системи моніторингу руху зобов'язань підприємства є: формування і обґрунтування системи аналітичних показників для постійного спостереження і оцінки поточних змін об'єкту оперативного управління; визначення джерел первинної інформації; розробка алгоритмів розрахунку аналітичних показників; розробка і обґрунтування стандартів контролю; визначення періодичності формування інформаційної бази моніторингу зобов'язань; визначення характеру оперативних управлінських рішень залежно від параметрів виявленого відхилення фактичних даних від стандартів контролю.

УДК 339.144

А.А.Чаплінська,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

КЛАСИФІКАЦІЯ ТОВАРНИХ ЗАПАСІВ РОЗДРІБНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено класифікацію товарних запасів та можливості її використання при прийнятті управлінських рішень підприємствами торгівлі.

В статье исследовано классификацию товарных запасов и возможности ее использования при принятии управленческих решений предприятиями торговли.

In the article investigational classification of commodity supplies and possibility of its using for acceptance of administrative decisions by trade enterprises.

Ключові слова: класифікація, товарні запаси, управління товарними запасами, роздрібна торгівля, управлінське рішення.

У сучасних умовах господарювання для прийняття ефективних управлінських рішень необхідним є обґрунтування класифікації запасів на підприємствах торгівлі.

Економічно обґрунтована класифікація запасів дасть змогу отримувати впорядковану інформацію, що буде використана в процесі прийняття

управлінських рішень.

Основні завдання класифікації товарних запасів полягають в тому, щоб відібрати найбільш істотні класифікаційні ознаки та звести їх кількість до мінімуму. Раціональна класифікація має бути підпорядкована завданням управління товарними запасами на тому чи іншому рівні.

Метою статті є дослідження існуючих класифікацій товарних запасів, які можуть бути використані в процесі прийняття управлінських рішень.

Дослідженням класифікації товарних запасів займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Ф.Ф.Бутинець, В.Д.Базилевич, В.С.Лень, Л.О.Лігоненко, А.А.Мазаракі, В.С.Марцин, В.І.Мочерний, Р.Л.Хом'як, Н.В.Чебанова, В.Г.Чепінога, Л.І.Кравченко, Л.П.Наговицина, Я.В.Соколов та ін.

Для характеристики стану процесів утворення та розробки стратегії управління товарними запасами торговельних підприємств їх класифікують за різними ознаками. Опрацювавши літературні джерела визначимо найважливіші з них (табл. 1).

Для організації торговельної діяльності необхідна інформація про місцезнаходження товарних запасів, оскільки вона дає можливість охарактеризувати та сприяти безперебійному процесу реалізації. В економічній літературі [2, 5, 6] пропонується класифікувати товарні запаси за місцезнаходженням на: запаси роздрібною торгівлі, запаси оптової торгівлі, запаси у дорозі, запаси на митниці. Класифікація запасів за їх місцезнаходженням необхідна для забезпечення ефективного управління рухом запасів.

За призначенням товарні запаси деякі науковці поділяють на: запаси поточного зберігання, запаси сезонного зберігання, запаси цільового призначення та запаси дострокового завозу. Згідно з Інструкцією про облік роздрібного товарообороту і товарних запасів, [1] слід виділяти:

- ✓ товарні запаси поточного зберігання, які забезпечують повсякденні потреби торгівлі;
- ✓ товарні запаси сезонного зберігання, включаючи ті товарні запаси, які забезпечують торгівлю ними по сезонах року;
- ✓ товарні запаси дострокового завозу, які створені у важкодоступних районах для забезпечення торгівлі протягом всього періоду між строками завозу.

Погоджуючись з даною класифікацією, пропонуємо її розширити, додавши позицію «акційний товарний запас», тобто додатковий товарний запас, який створюється на період проведення акцій, рекламних кампаній.

Джерелами утворення товарних запасів можуть бути власні і позикові кошти. До позикових відносяться кредити, позики, кредиторська заборгованість (заборгованість постачальникам товарів). Вибір джерела утворення запасів залежить від фінансового стану підприємства, його платоспроможності і фінансової стійкості.

Класифікація товарних запасів торговельних підприємств

Класифікаційна ознака	Види товарних запасів
Залежно від місця знаходження	<ul style="list-style-type: none"> ▪ запаси роздрібної торгівлі; ▪ запаси оптової торгівлі; ▪ запаси у дорозі; ▪ запаси на митниці
За призначенням	<ul style="list-style-type: none"> ▪ запаси поточного зберігання; ▪ запаси сезонного зберігання; ▪ запаси цільового призначення; ▪ запаси дострокового завозу
За джерелами виникнення	<ul style="list-style-type: none"> ▪ власні; ▪ позикові (до яких відносяться позики, кредити, кредиторська заборгованість) [2, с.173]
Залежно від відповідності нормативу	<ul style="list-style-type: none"> ▪ запаси в межах нормативу; ▪ запаси понаднормативні
Залежно від моменту та характеру оцінки	<ul style="list-style-type: none"> ▪ початкові запаси; ▪ кінцеві запаси; ▪ планові запаси; ▪ середні запаси
Залежно від асортиментної структури	<ul style="list-style-type: none"> ▪ запаси продовольчих товарів; ▪ запаси непродовольчих товарів
За вимірниками	<ul style="list-style-type: none"> ▪ запаси у натуральних вимірниках; ▪ запаси у вартісних вимірниках; ▪ запаси у відносних вимірниках
За розмірами	<ul style="list-style-type: none"> ▪ нормальні товарні запаси; ▪ середні товарні запаси; ▪ мінімальні товарні запаси (в день перед завезенням товарів) [8, с.147]; ▪ максимальні товарні запаси (в день завезення товарів); ▪ занижені товарні запаси
Залежно від характеру поповнення та витрачання	<ul style="list-style-type: none"> ▪ запаси регулярного поповнення та використання; ▪ запаси регулярного поповнення, але сезонного використання; ▪ запаси періодичного поповнення та використання; ▪ запасів товарів сезонного поповнення та регулярного використання
Залежно від попиту на споживчі товари	<ul style="list-style-type: none"> ▪ запаси, що відповідають попиту; ▪ запаси, що не відповідають попиту; ▪ неходові запаси; ▪ залежалі запаси; ▪ понад завезені запаси
Залежно від чутливості до зміни обсягу товарообороту	<ul style="list-style-type: none"> ▪ запаси, що залежать від зміни обсягу товарообороту (умовно-змінні); ▪ запаси, розміри яких не залежать від зміни обсягу товарообороту (умовно-постійні)

Залежно від відповідності нормативу виділяють запаси в межах нормативу та понаднормативні. Необхідність існування такої класифікаційної ознаки пояснюється значущістю для підприємства інформації про відповідність товарних запасів нормативу. Центральною ланкою механізму управління товарними запасами є нормування їх обсягу. Метою нормування є визначення такої величини запасів й такого їх розміщення, які в плановому періоді й при даному обсязі товарообороту й можливостях матеріально-

технічної бази забезпечували б безперервне задоволення попиту населення з найменшими витратами щодо постачання та зберігання товарів. Якщо спостерігається порушення зв'язку між обсягом товарообороту та товарними запасами, виникають понаднормативні запаси, що в свою чергу, може призвести до «замороження» оборотних коштів підприємства, зростання витрат, зниження прибутку, рентабельності та погіршення платоспроможності підприємства.

Залежно від моменту та характеру оцінки виділяють: початкові запаси, що характеризують розміри, які фактично склалися на початок періоду; кінцеві запаси, що характеризують розміри, які фактично склалися на кінець періоду; планові запаси, які підприємство планує забезпечити на певну дату; середні запаси, які характеризують середній обсяг наявних товарних запасів протягом певного періоду.

Згідно з П(С)БО 9 «Запаси», торговельне підприємство самостійно обирає один із методів оцінки собівартості реалізованих товарів. Вибір методу оцінки є елементом облікової політики підприємства і не підлягає змінам без вагомих підстав [3]. Роздрібні торговельні підприємства обирають метод ціни продажу, який ґрунтується на визначенні середнього відсотка торговельної націнки на товар. Сума торговельної націнки на реалізовані товари визначається як добуток роздрібною вартості реалізованих товарів і середнього відсотку торговельної націнки. Останній визначається діленням суми залишку торговельних націнок на початок звітної місяця і торговельних націнок у продажній вартості одержаних у звітному місяці товарів на суму роздрібною вартості залишку товарів на кінець звітної місяця та роздрібною вартості одержаних в звітному періоді товарів.

Основою для оцінки забезпечення запасами товарообороту підприємства, як за загальним обсягом, так і за асортиментною структурою є класифікація запасів за товарними групами. Згідно з цією класифікацією, всі товари поділяються на запаси продовольчих товарів та запаси непродовольчих товарів. У статистичній звітності торговельних підприємств товарні запаси групуються відповідно за номенклатурою звіту Форма №3-торг «Звіт про формування, реалізацію та залишки товарів», в якому виділяються 35 груп продовольчих товарів та 57 груп непродовольчих товарів.

За вимірниками товарні запаси класифікують: абсолютні, які вимірюються у натуральних та вартісних одиницях, та відносні, які вимірюються в днях, разях, відсотках до товарообороту. За абсолютними даними (натуральним і вартісним), на нашу думку, важко робити висновки про розмір товарного запасу, про забезпеченість товарообігу, а отже і про ступінь гарантії безперебійної торгівлі. За товарними запасами, обчисленим в днях товарообігу (відносна величина), можна характеризувати про забезпеченість товарообігу. Дана відносна величина показує, на скільки днів вистачає фактичного запасу для безперебійного продажу в майбутньому періоді.

За розмірами товарні запаси поділяють на нормальні, середні, мінімальні, максимальні та занижені. Проте слід зазначити, що в більшості економічних джерелах відсутнє пояснення цих видів запасів.

Для роздрібних торговельних підприємств зручний, як нормативний показник, рівень товарних запасів у відсотках до товарообігу. В даний час норматив товарних запасів встановлюється магазинам в певному розмірі, а це, у свою чергу означає створення певної незабезпеченості товарообігу [7, с.10]. Проте широкого застосування даний показник не знайшов, оскільки він може бути розрахований тільки за один період – за рік.

Необхідність забезпечення процесу безперервної реалізації товарів зумовлює виділення на підприємстві запасів за ознакою регулярності їх накопичення і витрачання. Такий підхід до оцінки товарних запасів обумовлює необхідність виділення [5; 6]:

- 1) запасів товарів регулярного поповнення та використання;
- 2) запасів товарів регулярного поповнення, але сезонного використання;
- 3) запасів товарів періодичного поповнення та використання;
- 4) запасів товарів сезонного поповнення та регулярного використання.

Л.П.Наговіцина відзначає [7, с.7]: «Узагальнюючи групи, запаси можна класифікувати за ознакою регулярності оновлення на запаси регулярного і нерегулярного оновлення. До перших ми відносимо запаси, які систематично поповнюються і витрачаються, до других - запаси товарів, які поступають і витрачаються періодично (протягом певного періоду)».

Залежно від попиту на споживчі товари товарні запаси поділяють на товарні запаси, що відповідають та не відповідають попиту, а також існують поняття «залежалі», «неходові» та «понадзавезені» товари [5, с.178].

Товарні запаси торговельного підприємства є функцією споживчого попиту. В цьому їх відмінність від інших видів запасів. Оскільки споживчий попит може залежати від безлічі чинників, то ми вважаємо, що поділ товарних запасів на ті, що відповідають та не відповідають попиту, є відносним, оскільки у будь-який момент часу зміна попиту може стати причиною перетворення товарів, що не відповідали попиту (на момент замовлення) в товари, що не мають підвищеного попиту, і навпаки.

Наступною класифікаційною ознакою запасів є чутливість до зміни обсягу товарообороту. За даною ознакою товарні запаси підприємства поділяються вченими [5; 6; 7] на дві частини: умовно-змінні та умовно-постійні. Розмір умовно-змінних обумовлюється розмірами та динамікою товарообороту, тобто, можна сказати, що чим більший товарооборот підприємства, тим більший абсолютний розмір товарних запасів в сумі, але менше відносне вираження в днях товарообороту. До умовно-постійних, розмір яких не залежить від зміни товарообороту, відносяться товарні запаси в межах асортиментного представницького набору товарів, що мають постійно знаходитись в торговельній мережі підприємства. Їх розмір обумовлюється

встановленим асортиментним переліком товарів, розмірами торговельної площі, формою торговельного обслуговування [5, с.179] .

Кожна класифікаційна ознака товарних запасів дає змогу приймати більш обґрунтовані управлінські рішення відносно даної групи активів.

На підставі дослідження класифікації товарних запасів, можна зробити висновок, що товарні в процесі обліку, контролю та аналізу повинні розглядатися всебічно, з урахуванням усіх можливих варіантів їх формування та використання. Проте, варто зазначити, що проблематика класифікації запасів у торгівлі ще не достатньо досліджена і потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Інструкція про облік роздрібного товарообороту і товарних запасів: Зареєстрована міністерством юстиції України в державному реєстрі нормативних актів міністерств та інших органів державної виконавчої влади 28.01.97 за №13/1817. – К.: Міністерство статистики України, 1997. – 15с.
2. Баканов М.И. Экономический анализ в торговле / Михаил Иванович Баканов. - М.: Финансы и статистика, 2005. – 400 с.
3. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік в торгівлі: підруч. [для студ. Вузів спец. 7050106 «Облік і аудит»] / Ф.Ф. Бутинець, Н.М. Малюга. – Житомир: ПП «Рута», 2002. – 576 с.
4. Кравченко Л.И. Анализ хозяйственной деятельности в торговле: Учебник – 6-е изд., перераб. / Леонид Иванович Кравченко. – М.: Новое знание, 2003. – 526 с.
5. Мазаракі А.А. Економіка торговельного підприємства: підруч. [для вузів] / Мазаракі А.А., Ушакова Н.М., Лігоненко Л.О. – К.: "Хрещатик", 1999. – 800 с.
6. Марцин В.С. Економіка торгівлі: підруч. – 2-ге вид., випр.і доп. / Володимир Степанович Марцин. – К.: Знання, 2008. – 603 с.
7. Наговицина Л.П. Как управлять товарными запасами / Лидия Павловна Наговицина. – М.: Экономика, 1989. – 111 с.
8. Экономика, анализ и планирование на предприятии торговли: Учебник для вузов / [Е.В. Харитоновна, А.Н. Соломатин, Р.И. Евич, Л.А. Калинина, Г.В. Михайлова]; под ред. А.Н. Соломатина. - СПб.: Питер, 2009. – 560 с.